

EGY KÖNYV KETTŐS TÜKÖRBEN

Jávorfácska. Fél száz szajáni népmese.
Összegyűjtötte Beszédes Valéria.
Életjel Könyvek 15., Szabadka, 1978

MESEGÝÜJTÉSÜNK TOVÁBBFEJLESZTÉSE

Néphagyományunk kutatásának lendületes fejlődése esztendőről esztendőre újabb területek feldolgozásáig jutott el, és gyűjtőink ma már olyan gazdag anyaggal rendelkeznek, hogy a velük együttműködő feldolgozókkal a könyvkiadás nem tud lépést tartani. És ki tudja: meddig még? Igaz, a gyűjtés elsődleges feladata az, hogy a még fellelhető anyagot akár följegyzések, akár magnófelvételek útján megmentsse a feledéstől, hiszen nem sokan vannak már életben azok, akik még őrzik a száz- vagy még több éves emlékeket. Ezek ma is lehetnek adalékai az igényes monográfiának és a szociográfiának is. És azokat is könnyű összeszámolni, akik ma — hála korunk szellemi fejlettségének — szakmai felkészültséggel foglalkoznak ezzel a munkával. Jóllehet az érdeklődés a jugoszláviai magyar folklór iránt állandóan fokozódik, és a közlésnek egyre több formáját használják fel ennek a még mindig kevesek előtt ismert anyagnak az ismertetésére, az igazán termékenyítő visszhangtól még mindig messze vagyunk, mert valahol a meleg hangú recenziók tudomásulvételénél megrekedtünk.

A folklórisztikával foglalkozó komolyabb művek tizenegynéhány évvel ezelőtt jutottak el a könyvesboltokig. És nyolc esztendővel ezelőtt 1971-ben jelent meg a *Jugoszláviai magyar népmesék* Penavin Olga feldolgozásában, aztán a *Sárkányölő ikertesvérek*, majd a Hagyományaink VI. köteteként a *Pingált szobák* című kötet, amely Borbély Mihály meséit tartalmazza.

Kétségtelen, hogy ezen a temérdek anyagot rejtegető munkaterületen a nagy úttörő a szerénységében még nagyobb Kálmány Lajos volt, aki Szeged környékén és a mi tájainkon a múlt század második felében kezdte meg a népmesék gyűjté-

sét. Olyan vállalkozásba kezdett, amely egy egészen szegényes — saját költségén kiadott — kötetben tengernyi népi értékre hívta fel a figyelmet. Idejekorán jelent meg ez a mű? A *Koszorúk az Alföld vadvirágaiból* 1878-ban került a könyvpiacra (és a könyvtárakba, ahol föl-vágtatlanul porosodott), s utána több mint fél évszázadnak kellett eltelnie, mire érdemben foglalkozni kezdtek vele, mire föl-fedezték felbecsülhetetlen értékeit és Ortutay Gyula, Dégh Linda, Péter László és Katona Imre közreműködésével megjelent *Kálmány Lajos népköltési hagyatéka*, két kötetben. (De ez is kéziratos hagyatékának csak egy töredékét tartalmazza.)

Hogy ezekből a munkákból mi mikor vált hozzáférhetővé, arról a múltó évek beszélhetnének. De hála a mi korunknak: nálunk időközben olyan értékes nemzedék lépett fel, melynek figyelme a megművelésre váró legelhagyatottabb területekre is kiterjedt. Ezt a kibontakozóban levő törekvést jelentős mértékben elősegítette a Hungarológiai Intézet, s azok a körötte tevékenykedő tehetséges fiatal gyűjtők, akik már részben a feltérképezett területen kezdtek meg a gyűjtőmunkát gondos körültekintéssel, s egymás után jelentették meg közleményeiket az intézet folyóiratában. Voltaképpen ezek voltak az első téglák ahhoz az épületalaphoz, amelyre már „felépítményként” a Tartományi Tudományügyi Öngazgatási Érdekközösség anyagi támogatásával a Hagyományaink sorozatában több értékes munka napvilágot látott...

A fiatal gyűjtők közé tartozik Beszédes Valéria, akinek figyelemre méltó munkájával először a *Pingált szobák* című kötetben találkoztunk, amelynek lapjain Borbély Mihály gyermekeinek meséit tette köz-zé.

Újabb munkája, amely már egy sokat ígérő lépést jelent tovább az eddig megtett útján, a félszáz szajáni népmesét tartalmazó *Jávorfácska* című gyűjtemény. A valamivel több mint tíz éves kötet — mint a bevezetőben Katona Imre rendkívül fontos részletekre utaló írásában olvashatjuk, és amint a gyűjtő utószavában közli velünk — Kálmány Lajost idézve a nagy mesegyűjtő lépteit nyomon követi, és Borbély Mihály meséinek utórezgéseit keresi ott, ahol a nép ajkán még fellelhetők, s ahol még léteznek azok a szálak, amelyek a népi hagyományok egy-két gyöngyszemét ma is összefűzik, emberöltőket átfogva egészet alkotnak, és a népmesék mélyén megtalálhatóak azok a jegyek, amelyek évszázadokon át nálunk is, Euráziában is a nép ideodalgó képzeletvilágának naiv, de nagyon szép és mély bölcsességről árulkodó szárnyalásaiban megmutatkoznak.

Beszédes valéria nagyon szerencsésen a Tisza menti Szaján falucskát választotta gyűjtőmunkájának központjává. Olyan ez, mint egy kicsi kis világ: képeinek tükrö a Tisza volt, s lehet, hogy önfeledt pillanataiban abban nézegette magát. Mocsarak és ingoványok gyűrűjében tanulta meg itt a nép, hogy mit je-

lenthet igazán emberien élni. (Erre nem egy helyen Kálmány Lajos is utalt!) Nagybirtokok árnyékában napszámos- és cselédsorban élni keserű volt és kemény. A dohányosok mindig tudták, mit jelent a hétköznapok terhe. Elmondták ezt is, elmondták azt is, amire vágytak. Mert a mesemondás a kukoricafosztás és a dohányycsomózás idején nemcsak szórakozás volt, nem csupán a szótlan kézimunkás időnek a kitöltése, hanem az agyban kavargó gondolatok, a lélekben hordozott remény kifejeződése is. Mert a mesében mindig ott van a kimondott kimondhatatlan: a kevélység, a gyarlóság, a gonoszság, a haszonlesés, az elősködés mégiscsak elnyeri a maga büntetését, s felettük a dolgozó „Szelidség” győzedelmeskedik. Még haló poraiban is. (*Jávorfácska*).

Félszáz mese és egy alaposan kidolgozott tanulmánynak beillő utószó jelenti ebben a szerény kis könyvben azt a nagy lépést, amely világosan rámutat a szajáni mesekincs társadalmi hátterére és egy-egy fejezetében olyan motívumokat jelez, melyek színei, hangjai, alakjai és hangulatai más népek nyelvén is megszólalnak, alakot öltenek és egy képzeletbeli világot a maguk ábrázátára alkotott lényekkel népesítenek be.

LÉVAY ENDRE

EGYSÉGES NÉPI MITOSZ

Ötven szajáni népmese éleszti fel hamú alatt parázsló tüzeit annak a szellemi életnek, amelynek megtartója és továbbvivője ezen a tájon a nép volt. A kifogyhatatlannak tűnő ősforrás az eddigi tapasztalatok szerint még mindig a Bánát, ahol Kálmány Lajos ástott le a legmélyebb társadalmi rétegekbe, s hozta fel a néplélek kincseit. Szajáni káplánkodása idején figyelt fel a népmese bánáti változataira, s aztán több mint negyedszázadon át jegyeztette a vidék mesemondóinak színes és fordulatossá szövegeit. Utóda, Her-

resbacher Dénes, a szálfatermetű, csizmás parasztpap, aki a két háború közötti vajdasági irodalom egyik mecénása volt, egy ideig még folytatta a megkezdett munkát, aztán kiadó és érdeklődés hiányában abbahagyta. Hogy anyagából megmaradt-e valami is, ki tudná megmondani.

Beszédes Valéria az ő nyomukban járva még mindig szép számban talált új meséket, úgyhogy a királylányból lett jávorfácska, amelytől kötete címét kölcsönözte, a nyelvben tovább élő népi kulturális